Милош М. Ковачевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

DOI: 10.46793/KDNN25.059K
UDK: 821.163.41.-1.09 Павловић Р.

ПЈЕСНИЧКА ЧИТАНКА ПОРТРЕТА СРПСКИХ ПИСАЦА РАНКА ПАВЛОВИЋА

Апстракт: У раду је приоритетно лингвостилистичкој анализи подвргнута врло специфична пјесничка збирка Ранка Павловића *Ватришта*. У питању је антологија поетских портрета 60 значајних српских књижевника, како пјесника, тако и прозних писаца. Издвојене су најбитније структурне и тематске карактеристике Павловићевог поетског портретисања. Најбитније структурне карактеристике су хомострофичност, хомосилабичност и хоморимност свих пјесама, а тематске укључење битних биографских, библиографских и поетичких особина писца који се портретише.

Кључне ријечи: Ранко Павловић, српски писци, антологија пјесничких портрета, аутобиографија о другима.

***

Ранко Павловић је српски пјесник, приповједач, романописац, драмски писац. И то познат и плодан српски књижевник, са објављених близу педесет жанровски различитих књига. Сад се, у поодмаклом животном добу, на пријатељски наговор судије и приповједача Бранка Перића, одлучио да спјева уникатну антологију о шездесет српских књижевника, антологију под насловом *Ватришта* (Нови Сад: Прометеј, 2025). Ниједан у антологију увршћени књижевник није више међу живима, али сваки с нама и у нама живи својим књижевним дјелом. Њихово присуство обиљежава и обиљежаваће културни и књижевни живот Срба, будући да су они у темељима тог живота, па се он без њих тешко може и замислити. За изабране писце сам Павловић у предговору, односно ријечи „Умјесто прослова", каже да су „писци чији је стваралачки пламен неминовност угасила, али су остала ватришта која нас њиховим дјелима гријају и распирују нове ватре". Зато књига и носи наслов

mkovacevic31@gmail.com

Ватришта. А властито херменеутичко виђење „ватришта" Павловић даје у уводној пјесми „Лирска ватришта", јединој у збирци непосвећеној портретисању неког писца, него посвећеној разлогу пјесничког портретисања великих писаца, а која гласи:

Кад изгори ватра, остану ватришта,
угљевље, пепео, тек трагови дима.
Пјесник у пламену не изгуби ништа,
иза пискарала тек угарка има.

Пјесникова Пјесма на ватришту пламти
чак вијековима, често много дуже.
Њему спомен диже онај што га памти,
у топлом пепелу њему саде руже.

„И заиста" – ријечи су, не зна се да ли бољег писца или књижевног критичара, Слободана Владушића – „у тами која се спушта на књижевност, а посебно на националну књижевност, велике књижевне фигуре наше прошлости представљају немерљиво важне ватре које нам показују пут" (Владушић 2024: 176).

Бирајући које ће српске писце поетски портретисати, односно којима ће „спомен дићи", Ранко Павловић је изабрао оне које ниједан љубитељ књижевности не би изоставио, оне које знају готово сви Срби без обзира на ком степену образовања су се зауставили. У том избору има и оних, неспорно добрих књижевника што можда код другог антологичара и не би нашли мјеста, али их је Павловић по властитој књижевној, али и завичајној, предиспозицији смјестио међу великане српске књижевности. Свака је антологија избор, и у свакој је антологији избор вршен према критеријумима антологичара, па јој се никако не смије приговорити што нема овога или онога писца, и што би неко други умјесто увршteног тога и тога писца ставио овога или онога неувршteног писца. Уосталом, и сам Павловић у својеврсном „прослову" наглашава да „нико није изостављен", него је – „остављен" другима који ће, потакнути Павловићевим примјером, творити антологије поетски портретисаних књижевника.

Идејно, тематски и изведбено ова Павловићева антологија поетских портрета подсјећа на двије поетске књиге Матије Бећковића, које је он назвао „аутобиографије о другима", а то су *100 мојих портрета* (Бећковић 2018) и *Мојих 80: портрети* (Бећковић 2019). У првој Бећковић овјековјечује пријатеље и колеге који су оставили траг у његовом животу, а у другој опјевава знамените личности српске историје и културе, али и савременике и пријатеље неопјеване у првој књизи. Ни једну ни другу књигу не чине портрети само књижевника, мада је њих понајвише. Само је 15 „заједничких"

књижевника које поетски портретишу и Бећковић и Павловић. Бећковићеви пјеснички портрети су и стиховно, и метрички и строфички врло разнородни. Све их, међутим, повезује и комплементарни цртеж Предрага Драговића, баш као што и сваки Павловићев пјеснички портрет прати и цртеж Бора Божића.

Тематски је од Бећковићевих поетских „аутобиографија о другима" Павловићевој ближа поетска збирка Власте Ценића *Заīрл'ӣе их ӣесме моје*, поднасловљена као „Оде песницима српске књижевности за децу" (Ценић 2024). Ценићева збирка укључује само пјеснике за дјецу, њих тридесеторо, од којих је само осморо оних које опјевава и Павловић (и то: Змај, Добрица Ерић, Бранко Ћопић, Десанка Максимовић, Станко Ракита, Душко Трифуновић и Милован Данојлић). Уз то, Ценићеве пјесме нису ни изострофичне, ни изометричне ни хоморимне (историмоване).

За разлику од Бећковића, пјесничке портрете Ранко Павловић искључиво посвећује књижевницима. А за разлику од Ценића, који у поезији за дјецу опјевава само дјечије пјеснике, Павловић портрете посвећује и поетским и прозним стваоцима, без обзира да ли припадају или не припадају и дјечијој књижевности, при чему је та поезија намијењена и дјеци и одраслима (или, како је уобичајено рећи: свима од седам до седамдесет и седам година). Чини се да је Павловићу једини услов за укључење неког књижевника у овај пјеснички цвјетник тај да је ријеч о познатом и општепризнатом српском књижевнику. Најстарији од опјеваних књижевника је Доситеј Обрадовић, а најмлађи – Раша Ливада. Између Доситеја и Ливаде смјештено је још 58 портрета поређаних по годинама рођења портретисаних српских поетских или прозних стваралаца, а то су: Сава Мркаљ, Вук Стефановић Караџић, Сима Милутиновић Сарајлија, Петар Петровић Његош, Бранко Радичевић, Милица Стојадиновић Српкиња, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Милован Глишић, Лаза Лазаревић, Симо Матавуљ, Стеван Сремац, Војислав Илић, Алекса Шантић, Радоје Домановић, Јован Дучић, Милан Ракић, Борислав Станковић, Милица Јаковљевић Мир-Јам, Петар Кочић, Исидора Секулић, Велимир Рајић, Владислав Петковић Дис, Иво Андрић, Милутин Бојић, Милош Црњански, Момчило Настасијевић, Десанка Максимовић, Раде Драинац, Владан Десница, Скендер Куленовић, Меша Селимовић, Григор Витез, Бранко Ћопић, Добрица Ћосић, Васко Попа, Миодраг Павловић, Милорад Павић, Миодраг Булатовић, Борислав Пекић, Станко Ракита, Светлана Велмар Јанковић, Гордана Тодоровић, Душко Трифуновић, Бранко Миљковић, Гроздана Олујић, Данило Киш, Милован Данојлић, Драган Колунџија, Добрица Ерић, Коља Мићовић, Ђуро Дамјановић, Рајко Петров Ного, Стеван Тонтић, Милан Ненадић, Давид Албахари и Радослав Братић.

Свих 60 књижевника у књизи *Вашришша* двоструко су портретисани. Најпре пјесничким портретом Павловићевим, а потом и цртежом самоуког фочанског сликара Божа Божића. Све Павловићеве поетске портрете повезују исти тип стиха, исти тип строфа, и исти тип риме. Наиме, свака је пјесма састављена од два катрена, које безизузетно чине дванаестерачки стихови са цезуром послије шестог слога. И са укрштеном римом (*abab*). У питању је заправо симетрични дванаестерац или, како се још зове, александринац. То је стих који се појављује још у раносредњовјековној поезији, а који крајем XIX и почетком XX вијека постаје популаран у српској поезији, што потврђује и његова употреба у поезији двају најзначајнијих српских модернистичких пјесника – Јована Дучића и Милана Ракића. И те су чињенице могле допринијети Павловићевом избору дванаестерца. Али оне нису биле одлучујуће, него су то карактеристике и пјесничке моћи самог александринца. Александринац је, наиме, вјероватно најподобнији стих за дескриптивну и наративну поезију. А управо тој врсти поезије и припадају Павловићеве пјесме-портрети 60 изабраних српских књижевника. У пјесничком портретисању српских писаца Павловић је себи поставио за циљ да истакне њихове најбитније биографске, библиографске и поетичке карактеристике. Од тих трију карактеристика у свим је пјесмама готово незаобилазна она библиографска, будући да се у двокатренској пјесми наводи неко или нека од општепознатих дјела тога аутора. Репрезентативан примјер је пјеснички портрет Лазе Лазаревића, у коме се у друга два стиха првога катрена и прва два стиха другог катрена указује на чак три („Вертер", „Швабица" и „Први пут с оцем на јутрење") свима познате Лазаревићеве приче: *с Вертером Швабицу шјерао из снова, / забрањена љубав док їасне, све шише // С оцем на јутрење водио дјечака, // їнијездо свијао сложној їородици.* Сродан је и портрет Милована Глашића, у коме се у првом катрену помињу и курзивно истичу три његова најзначајнија дјела: *Ведрим хумором је їроткивао дјела, / жаоком сашире боцкао Подвале, / Прва бразда радосш мајци доније*ла / за Главом шећера мноїи и сад жале. И у пјесничком портрету Данила Киша доминирају његова најзначајнија дјела (*Мансарда*, *Пешчаник, Рани јади, Гробница за Бориса Давидовича* и *Час анашомије*): *Разбарушен, сјешно, махао с Мансарде, / їишући Пешчаник, заШим Ране јаде. // За Давидовича їробницу сшремао, / неуким држао Час анашомије.* Поменућемо још само аналогно портретисање Добрице Ћосића (*Оїшадник и Верник у исто вријеме, / њеїови Корени Деобама блиски. / Сшварно и моїуће їред шим занијеме, / а їред Оїшадником сви їушеви клиски.*) и Борислава Пекића: *У Злашном руну је и Беснила клица, / Нови Јерусалим, Писма из шуђине... / Гуша Аиланшиду вршлої снохваШица, / док Борислав Пекић осваја висине.*

Упућивање и/или асоцирање на најзначајнија књижевна дјела пјеснички портретисаних књижевника најдоминантнија је особина готово свих

поетских портрета Ранка Павловића. И не случајно. Писац је писац по свом дјелу. Дјело је чак значајније од онога који га је написао, оно надживљава свог аутора, који кроз своје дјело и живи. А читалачки успјех дјела писца и чини значајним писцем.

Поједине писце, међутим, историја књижевности више памти по неким њиховим биографским карактеристикама неголи по њиховом књижевном стваралаштву, без обзира колико је оно велико. Те биографске чињенице за пишчеву (опште)познатост постају значајније од његовог књижевног дјела. Такав је, на пример, случај са Симом Милутиновићем Сарајлијом, који је кудикамо познатији по томе што је био Његошев учитељ неголи по свом књижевном стваралаштву. И управо ту чињеницу ће Павловић и издвојити као најбитнију при пјесничком портретисању Сарајлијином: *Знам, ти Учитељу учитељ си био, / учио си Њега, учио од Њега, / Његошеве снове сам си често сниo, / за се Учитеља не нађе бољега.* Слично је и са Савом Мркаљем чија реформа ћирилице, његово знаменито „сало дебелог јера", живи и добија значај тек у Вуковој реформи ћирилице и кроз њу: *Од дебелог јера кренуо у биткy / за народни језик – за сваки глас слово. / Овдје на добитку, тамо на губитку, / у Вуковом дјелу и дјело његово.*

Покаткад у портретисању примат добијају поетичке карактеристике, као на пример у пјесничкој слици Момчила Настасијевића: *Неизрециво је, уз ријеч нијему, / камену и звери завештао стихом.*

Има, међутим, портрета у којима се преплићу све три компоненте: и биографска, и библиографска и поетичка, чему је најбоља потврда пјеснички портрет Радослава Братића, једног од највећих херцеговачких прозних писаца:

Херцеговски камен и раскош језика,
предачко памћење, мудро умовање,
налазећи ријеч, јасну као слика,
Братић је клесао пером у трајање.

Смрћу спаситеља, у *Страху од звона,*
на *Слици без оца*, жубором ријечи,
ткао причу која није монотона,
не штедећи хумор што душу лијечи.

Све најбитније Братићеве карактеристике Павловић је укључио у пјеснички портрет: и херцеговачко поријекло, и раскош језика, и тему предака, и пословичност (мудрост) исказа, и најзначајнија дјела (*Смрт спаситеља*, *Страх од звона* и *Слика без оца*), и хумор као најбитнију поетичку карактеристику. А тако је и код готово свих осталих портрета у којима ако и нису експлицитно исказане све три карактеристике, онда ону неизречену по правилу изречене имплицирају.

Зато је ова Павловићева књига својеврсна поетска историја српске књижевности, у којој нису наведене све компоненте, али јесу оне најзначајније. То је историја новије српске књижевности дата у пјесми и кроз пјесму. И то каквој пјесми, не оној стихоклепачкој, него – како Слободан Владушић тврди – доброј пјесми „достојној књижевника којима су стихови посвећени", пјесми „која надмашује стереотипе и општа места и која нам открива свет нових идеја и асоцијација" (Владушић 2024: 175). То је репрезентативна историја српске књижевности дата кроз пјесничке портрете најзначајнијих њених представника, општепознатих и општепризнатих српских књижевника. То је поетска читанка, која ће бити, сигурни смо, исходиште свим школским читанкама. Али и врело из кога ће се напајати школске књижевне манифестације посвећене (појединим) српским писцима. Јер, тешко да ико писца читаоцу и слушаоцу може приближити као што то зна и умије сам књижевни садруг. А Ранко Павловић је показао колико и како у њему живе писци којима пјесничке портрете посвети. Ти писци се баш по тим карактеристикама и због тих карактеристика на којима је Павловић правио њихов пјеснички портрет – сви и (пре)познају у широкој читалачкој публици, тако да би Павловићева антологијска поетска читанка лако могла постати и народна *пјеснарица*. Нису, наиме, тако ријетки случајеви да је народ пјесничка остварења појединих писца присвајао, тако да су се одвајала од својих аутора и постајала (опште)народна. Многи од Павловићевих пјесничких портрета кад прођу кроз школско и књижевно-манифестационо сито и решето засигурно ће постати општепознати баш као и аутори о којима пјевају.

ИЗВОР

Павловић (2025): Ранко Павловић, *Ватришта*, Нови Сад: Прометеј.

ЛИТЕРАТУРА

Бећковић (2018): Матија Бећковић, *100 мојих портрета*, Београд: Новости.

Бећковић (2019): Матија Бећковић, *Мојих 80: портрети*, Београд: Новости.

Владушић (2024): Слободан Владушић, „Светлост књижевних гробова", поговор збирци поезије Ранка Павловића *Ватришта*, Нови Сад: Прометеј, 175–176.

Ценић (2024): Власта Н. Ценић, *Заїрл'те их песме моје*: *Ода песницима српске књижевности за децу*, Чачак: Пчелица издаваштво д.о.о.

Miloš M. Kovačević
University of Belgrade
Faculty of Philology
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts

PORTRAITS OF SERBIAN WRITERS BY RANKO PAVLOVIĆ

Summary: By applying linguostylistic method, the paper explores Ranko Pavlović's collection of poems *Vatrišta*. The collection represents an anthology of poetic portraits of 60 famous Serbian authors, both poets and prose writers, arranged by the year of their death. The first poetic portrait is the one of Dositej Obradović, while the closing poem-portrait is the one of Raša Livada.

The aim of the analysis was to single out the most important structural and thematic features of Pavlović's portraits. The key structural features are the following: homostrophism (all poems consist of two quatrains), homosyllabism (all verses comprise twelve syllables, with ceasurae spliting the verses in equal parts) and the same rhymes (cross rhymes). Regarding the thematic features, all Pavlović's poems include some of the most important biographic, bibliographic and poetic characteristics of the authors.

Keywords: Ranko Pavlović, Serbian writers, anthology of poetic portraits, "autobiography about others".